

Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток» включено до переліку наукових фахових видань України з державного управління (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 1643 від 28.12.2019).

Спеціальність – 281.

Державне управління: удосконалення та розвиток. 2024. № 12.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2024.12.15>

УДК 338. 48:92

У. Я. Петриняк,

к. е. н., доцент кафедри економіки, підприємництва та управління підприємствами, Дніпровський національний університет ім. О. Гончара

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3295-4792>

О. В. Низовий,

аспірант кафедри економіки та права,

Класичний приватний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-9189-3657>

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ БІЗНЕС - СТРУКТУР УКРАЇНИ ЯК ЕКОНОМІЧНА СКЛАДОВА ЇХ ДІЯЛЬНОСТІ

U. Petrynyak,

PhD in Economics, Associate Professor,

Doctoral student of the Department of Economics, Entrepreneurship and Enterprise Management, Oles Honchar Dnipro National University

O. Nyzovyi,

Postgraduate student of the Department of Economics and Law,

Classical Private University

COMPETITIVENESS OF THE TOURISM INDUSTRY OF BUSINESS STRUCTURES OF UKRAINE AS AN ECONOMIC COMPONENT OF THEIR ACTIVITY

У статті охарактеризовано ключові засади функціонування та аналізу бізнес-структур, враховуючи перспективи розвитку індустрії туризму в структурі економічної діяльності. Проаналізовано статистичні дані, які характеризують параметри функціонування туризму, як складову бізнес-структури. Виявлено дисбаланси між економічними районами за рівнем відносної конкурентоспроможності у туристичній сфері. Розглянуто основні напрями системи туризму, які мають потенціал забезпечення реалізації потенційних конкурентних переваг рекреаційно-туристичної галузі в Україні та забезпеченні адаптивності підприємств до змінних умов зовнішнього середовища. Дослідження конкурентних переваг України на європейському ринку туристичних послуг обумовлена об'єктивною необхідністю посилення та формування у країні відновленого вектора розвитку економіки. Збільшення експорту туристичних послуг та доходів від міжнародного туризму є індикатором підвищення конкурентоспроможності країни у європейській торгівлі туристичними послугами та ознакою зростання її привабливості для іноземних туристів. У зв'язку з цим важливо визначити позиції України на європейському ринку туристичних послуг на основі існуючих конкурентних переваг та виявлення перспективних секторів для розвитку туризму як складової бізнес-структур. Позиціонування країни дозволить визначити стратегічні напрями вдосконалення туристичної інфраструктури, підвищення ефективності використання рекреаційних ресурсів та розробки турпродукту, що відповідає сучасним світовим вимогам до якості подорожей. Україна має привабливий для іноземних туристів туристично-рекреаційний ресурс (креативну історичну спадщину, природу, мальовничі річкові пляжі, теплий клімат, самобутню культуру). Однак, у зв'язку з відсутністю практики ефективного управління процесом організації туристичної галузі бізнес-структур, держава потребує вивчення досвіду європейських країн та адаптації його до українських умов.

The article describes the key principles of the functioning and analysis of business structures, taking into account the prospects for the development of the

tourism industry in the structure of economic activity. The statistical data characterizing the parameters of the functioning of tourism as a component of the business structure have been analyzed. Imbalances between economic regions in terms of the level of relative competitiveness in the tourism sphere have been revealed. The main directions of the tourism industry system, which have the potential to ensure the realization of potential competitive advantages of the recreational and tourist industry in Ukraine and to ensure the adaptability of enterprises to the changing conditions of the external environment, are considered. Changes in the external environment of the enterprise affect the understanding of the competitive situation by market participants and competing structures, therefore the analysis of the internal environment of the enterprise should be carried out taking into account the trends that have developed in the external environment. In the process of this study, the entire management system of the enterprise and its separate subsystems are checked for the implementation of opportunities.

Accordingly the main problems of Ukrainian domestic tourism that hold back its development:

- expensive service provided;*
- weak guarantees of tourism safety, associated with shortcomings in solving issues of protection against risks for people and their property;*
- low quality of service in many areas of the tourist industry;*
- underdevelopment of tourist and service infrastructure. implementation of the provisions and recommendations of the general theory of tourism into the practice of project management in tourism activities can contribute to raising the professional and intellectual level of the staff of tourism enterprises. Many employees of these structures consider their work as office work, especially without delving into the essence of the operations performed.*

Accordingly, ensuring the competitiveness of enterprises in the tourism industry is one of the main strategic tasks that requires special attention. The level of competitiveness of enterprises is determined by a large number of different factors, accordingly, different directions for solving this problem can be identified. Tourism

plays a leading role in the country's economy, ensuring the growth of employment and improving the welfare of the population.

Ключові слова. *конкурентоспроможність, бізнес-структури, туристична галузь, підприємництво, креативність.*

Keywords. *competitiveness, business structures, tourism industry, entrepreneurship, creativity.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасне мікро та макро середовище характеризується динамічністю бізнес-процесів, загостренням конкуренції між українськими та іноземними бізнес-структурами, збільшенням вимог до підприємств туристичної галузі, а також диференціацією потреб і пріоритетів споживачів, зростанням ризиків, враховуючи воєнний стан, новизною технологій, особливо креативно-інформаційних та комунікаційних.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В умовах воєнного стану багато дослідників - науковців досліджуючи конкурентоспроможність туристичної галузі бізнес – структур України як економічної складової, враховують сучасний стан бізнес-структур та креативність персоналу, в умовах воєнного стану. Зокрема такі науковці як: Штулер І.Ю., Загорський В.С., Сущенко О.А., Гринько Т.В. [1], С.В. Васильчак, [10], Петриняк У. Я. [3], Кравченко М.В. [3], які у своїх працях наголошують про актуальність питання оцінки конкурентоспроможності ринку туристичних послуг.

Формулювання цілей статті (Постановка завдання). полягає у дослідженні конкурентоспроможності туристичної галузі у бізнес – структурах України як економічної складової їх діяльності з врахуванням таких ключових компетенцій як: відновлення та удосконалення кадрового ресурсу, який в умовах воєнного стану залишився на території України, а також має можливість у досягненні цілей у межах соціально-економічних відносин, не беручи до уваги опір, що чиниться.

Виклад основного матеріалу дослідження. Діяльність комерційних організацій у сфері туризму значною мірою підтримує державний бюджет, оскільки ця функція є дуже важливою під час військових дій. Навіть після встановлення миру спостерігатимуться нові тенденції розвитку туризму на внутрішньому ринку. Зросте потреба у відпочинку та дозвіллі (морський, гірський та лісовий відпочинок). Активно розвиватиметься релаксаційний туризм, який допоможе відновити фізичну та психічну форму. Організовуватимуться екскурсії знайомими місцевими місцями, зростатиме інтерес до історії та традицій. Туристичний імідж України не повинен втратити своєї вишуканості [5].

За перші шість місяців 2022 року представники бізнес-структур туристичної галузі сплатили на 25,7% менше податків, ніж за аналогічний період 2021 року. Таким чином, загальна кількість платників податків, які працюють у туристичній сфері, за перше півріччя зменшилася в середньому на 17%. Зафіксовано збільшення надходжень від діяльності туристичних агенцій, які внесли до державного бюджету на 41% більше порівняно з аналогічним періодом минулого року. Аналітики пояснюють це тим, що звітний період включає перші два місяці до війни, коли здійснювалося раннє бронювання на новорічні та різдвяні свята [6].

Національне агентство розвитку туризму розрахувало податки з бізнес-структур туристичного сектору за період січень-вересень 2023 року. За перші три квартали 2023 року представники українських бізнес-структур сплатили на 13% більше податків (близько 1,5 млрд грн), ніж за аналогічний період 2022 року, коли до бюджету надійшло 1,3 млрд грн (рис. 1.). Порівняно з довоєнним періодом 2021 року, податкові відрахування у 2022 році були на 18% меншими. Тоді від туристичного сектору до скарбниці надійшло близько 1,8 млрд грн.

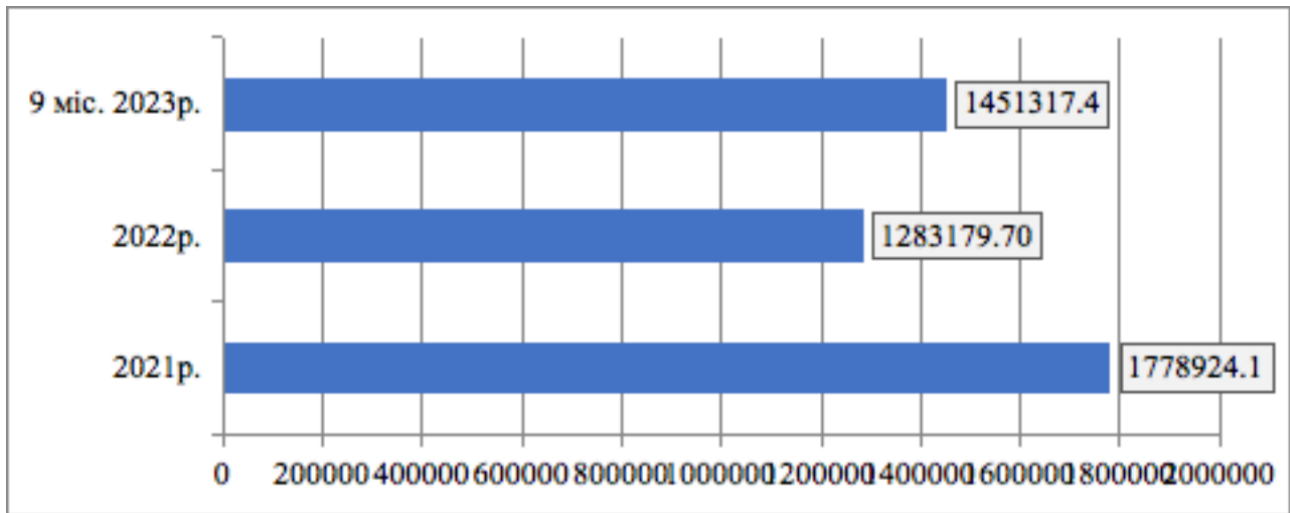

Рис. 1. Податки, сплачені бізнес-структурами індустрії туризму протягом 2021-2023 рр., тис. грн.*

*Побудовано автором: Джерело: [2]

За період січень-вересень 2023 року кількість платників податків, які вели бізнес у туристичному секторі, зменшилася на 11% порівняно з попереднім роком. Кількість юридичних осіб зменшилася на 24%, а фізичних осіб - на 7% (рис. 2.).

Якщо порівнювати цей показник у 2023 році з аналогічним періодом 2021 року, то загальна кількість платників зменшилася на понад 36%, при цьому кількість юридичних осіб зменшилася на 51%, а кількість фізичних осіб – майже на 30%. Найбільшу частку (63%) надходжень до державного бюджету забезпечили готелі - 916,064 млн грн.

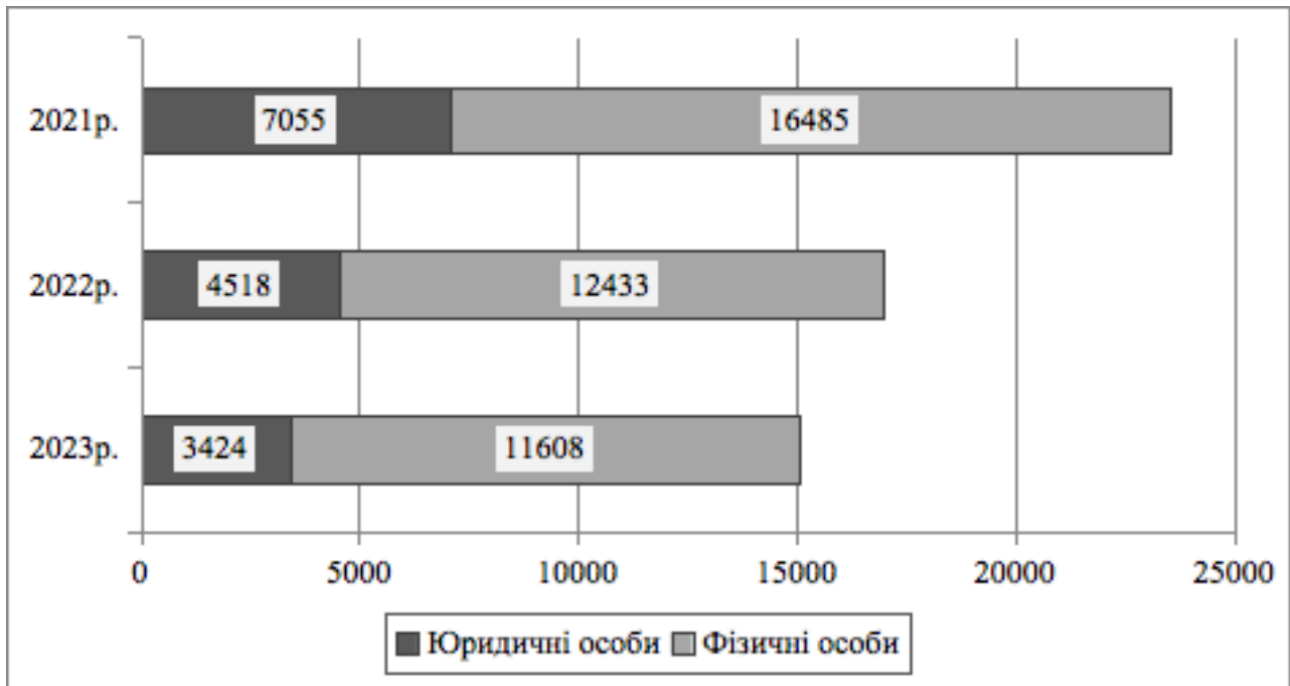

Рис. 2. Динаміка кількості бізнес-структур в індустрії туризму*

*Побудовано автором: Джерело: [2]

Протягом 2022 року бізнес-структурами в туризмі було сплачено 765 млн 830 тис грн. податків, за аналогічний період 2021 року – 1 млрд 31 млн 472 тис. грн. (рис.3.).

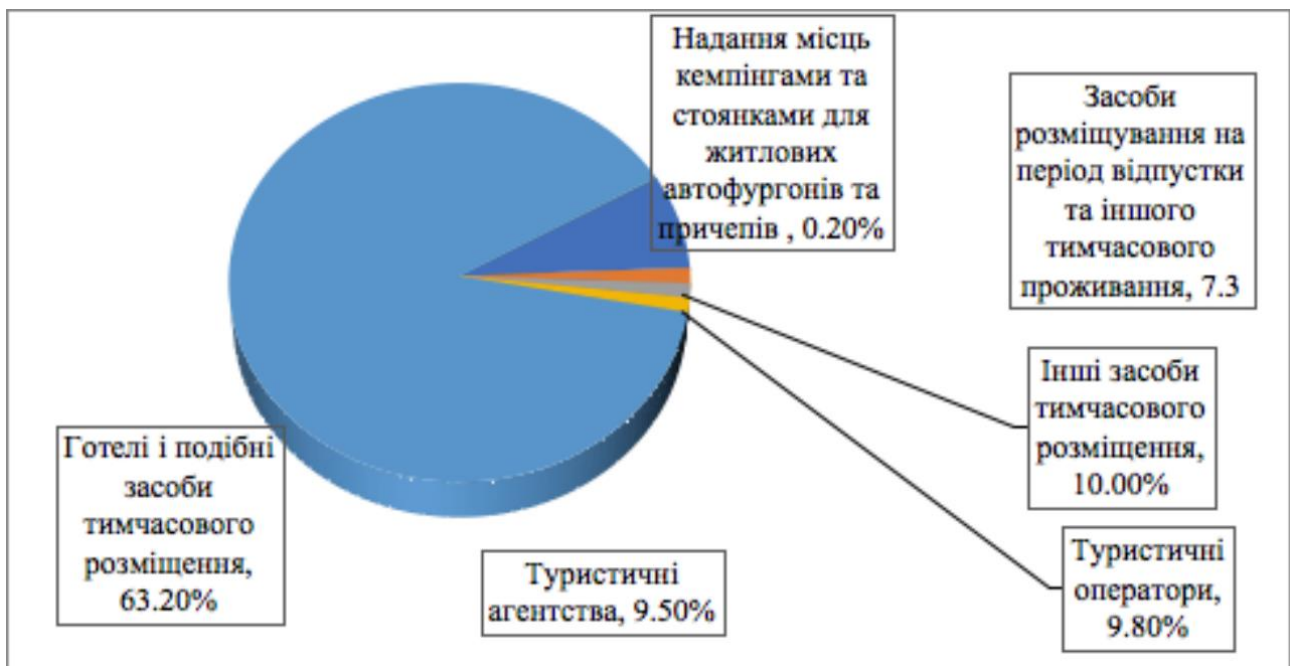

Рис. 3. Структура видів діяльності у сплаті податків в туристичному бізнесі у 2023 році, у %*

*Побудовано автором: Джерело: [2]

За дев'ять місяців цього року спостерігалось незначне зменшення податкових відрахувань від туристичних об'єктів та дитячих оздоровчих таборів. Від цих об'єктів розміщення до бюджету надійшло 163,835 млн грн податків, тоді як за дев'ять місяців минулого року ця цифра становила 110,489 млн грн. У 2021 році ці об'єкти сплатили 316,165 млн грн податків. Приріст податків, сплачених кемпінгами та автокемпінгами за перші три квартали цього року, збільшився більш, ніж удвічі порівняно з аналогічним періодом 2022 року, склавши 2322 млн грн проти 1 407 млн грн. Однак податки від цих об'єктів розміщення зменшилися порівняно з 2021 роком, коли до бюджету було сплачено 2,761 млн грн [2].

У цілому туристичний бізнес був одним із найбільш динамічних в Україні за інтенсивністю розвитку й рівнем інвестицій. Відкривалось багато закладів, відбувався швидкий технологічний розвиток. Значних труднощів сектор зазнав у період пандемії COVID-19, проте, експерти відзначили, що криза 2020 р. зробила підприємства сектору більш адаптивними. У відповідь на виклики, спричинені пандемією, бізнес-структури сектору напрацювали методи оптимізації роботи, продовжували активно розширювати системи віддаленого замовлення та доставки, запровадили європейські санітарні стандарти тощо. Протягом 2022 р. бізнес-структури сектору також мали багато труднощів, що пов'язані із загальним скороченням споживчого попиту. Проте в більшості регіонів вони продовжували працювати. Відзначаються також прямі втрати активів унаслідок агресії росії проти України. Насамперед втрати компаній відзначаються в Донецькій, Луганській, Херсонській, Харківській, Чернігівській, Сумській областях і півдні Запорізької області. Повне припинення діяльності бізнес-структур сектору в цих областях у перші місяці війни компенсувалось міграційним зростанням кількості населення в усіх західних регіонах і певним зростанням попиту. Частина бізнес-структур на заході змогла завершити низку інвестиційних проєктів з відкриття закладів або нових майданчиків. Відзначається, що суб'єкти сектору активно допомагають військовим і біженцям, забезпечуючи безкоштовне харчування й тимчасове

проживання тих, хто цього потребує. Дуже складно оцінити загальні тенденції зайнятості в секторі. Працюючі підприємства вказують, що фактично не скорочували кількість працівників. Водночас в усіх регіонах наявні підприємства, що призупинили свою діяльність. Робота більшості бізнес-структур східних, північних і південних областей, що перебували в тимчасовій окупації, фактично повністю припинилась. З огляду на ці обставини, експерти схиляються до оцінки, що протягом 2022 р. сектор загалом втратив 20–25% робочих місць. Традиційно для сектору характерною проблемою є висока плинність кадрів. Бізнес-структури переважно укомплектовуються молодими людьми, здебільшого це студенти, які зазвичай не затримуються надовго, тому найчастіше виникають проблеми з підбором досвідчених і висококваліфікованих працівників. Також експерти зазначають, що певна частина персоналу потрапила під мобілізацію. Експерти зауважують також труднощі відновлення на роботі демобілізованих осіб. Загальною проблемою, є низька мотивація молоді до праці. Відзначається також і той факт, що бізнес-структури в більшості навіть не розглядають можливості працевлаштування осіб старшого віку.

Незважаючи на підтримку з боку західних країн, економічна ситуація в країні погіршується. За негативного сценарію бізнес-структури сектору продовжуватимуть працювати. Однак, можна очікувати їх поступового скорочення у відповідь на можливе подальше скорочення попиту. Негативно вплинути можуть також підвищення комунальних тарифів і відміна податкових пом'якшень, що почали діяти від початку війни. Також можна очікувати поступового відновлення діяльності бізнес-структур сектору на звільнених територіях. Експерти одностайні в думці, що за позитивного сценарію сектор відновиться дуже швидко й продовжуватиме інтенсивний розвиток. Це стосується усіх сегментів сектору й усіх без винятку регіонів України. Зростання інвестицій в Україну та її відбудову також сприятиме розвитку сектору, адже туристичний бізнес – один із найбільш привабливих секторів для інвестицій в Україні. Повернення в країну значної кількості людей, зокрема вельми заможних, а також зростання туристичної привабливості України для

усього світу, стимулюватиме розширення бізнесу. Безперечно, що процеси європейської інтеграції впливатимуть на внутрішній розвиток сектору в контексті прийняття більш високих стандартів якості обслуговування клієнтів. Відповідно, така ситуація, напевно, значно підвищить попит на персонал, адже основні для сектору професії навіть зараз є дефіцитними на ринку праці. Збільшення дефіциту працівників стане додатковим чинником високої конкуренції між бізнес-структурами сектору. «Конкурентоспроможність» у туризмі можливо окреслити як комплексне економічне поняття, суть якого полягає в тому, що бізнес-структури туристичної галузі мають здатність оптимізувати свою привабливість для клієнтів і споживачів, продукуючи якісний, інноваційний та привабливий туристичний продукт із ціллю отримання частки на внутрішніх та світових ринках, забезпечуючи при цьому ефективність і використання наявних ресурсів та сталість розвитку [5].

Світова криза, наслідки якої торкнулися й України, проілюструвала, що багато секторів української економіки вичерпали свій потенціал. Країні потрібні нові напрями економічного зростання, які стануть основою для створення робочих місць і наповнення бюджету. На думку багатьох експертів, саме туризм є сектором економіки України, потенціал якого не реалізований повністю і зможе продемонструвати швидке зростання. Також слід відзначити, що індустрія туризму охоплює близько третини світової торгівлі послугами. Завдяки унікальному географічному розташуванню та наявності різноманітних туристичних зон: (від лижних курортів Карпат до чорноморських пляжів), Україна має великий туристичний потенціал.

Висновки. Конкурентоспроможність та стан туристичної галузі не відповідає туристично-ресурсному потенціалу країни, особливо східна частина України, у зв'язку з воєнною агресією РФ та вимагає поліпшення та приведення до міжнародних стандартів, за умови покращення інвестиційного клімату і активізації туристичної діяльності. Україна має всі об'єктивні передумови, щоб стати однією з розвинених туристичних держав Європи, де основними чинниками стимулювання розвитку сфери туризму в Україні будуть:

- залучення інвестицій у сфері туризму в Україні;

- впровадження системного підходу до розробки програм розвитку туризму на державному, регіональному і місцевих рівнях;
- підвищення рівня безпеки (укриття) на туристичних об'єктах і маршрутах;
- оновлення критеріїв, на підставі яких здійснюється категоризація об'єктів туристичної інфраструктури, зокрема готелів та інших аналогічних засобів розміщення, та їх неузгодження із сучасними стандартами розвинутих туристичних країн;

Література

1. Гринько Т.В. Підприємництво: сучасні виклики, тренди та трансформації: моногр./за заг. ред. д-ра екон. Наук, проф. Т. Гринько. Дніпро: Видавець Біла К.О., 2023 р. 350 с.
2. За 9 місяців 2023 року до державного бюджету від туристичної галузі надійшло маже 1,5 млрд грн. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/za-9-misyaciv-2023-roku-do-derzhavnogo-byudzhetu-vid-turistichnoyi-galuzi-nadiyshlo-mazhe-1-5-mlrd-grn>
3. Петриняк У. Я., Кравченко М.В. *“Економічні та правові аспекти фінансової системи України в умовах воєнного стану”*: тези доповідей IV круглого столу, (м. Луцьк, 11 квітня 2023 р.). Луцький інститут розвитку людини Університету “Україна”, 2023. С.31-33. URL: <https://lutsk.uu.edu.ua/збірник-тез-економічні-та-правові-асп/>
4. Петриняк У.Я. Формування системи управління конкурентоспроможністю бізнес-структур на основі креативності ключових компетенцій: Дис...Докт. екон. наук: Спец. 08.00.04. ДНІПРО. 2024.451С.
5. У 2022 році сума туристичного збору в Україні скоротилася на 24%. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/u-2022-roci-suma-turistichnogo-zboru-v-ukrayini-skorotilasya-na-24>.
6. Через війну надходження до держбюджету від тур галузі скоротилися майже на 26%. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/chez-viynu-nadhodzhennya-do-derzhbyudzhetu-vid-turgaluzi-skorotilisya-mayzhe-na-26>.
7. Gooroochurn N. Competitiveness Indicators in the Travel and Tourism Industry. *SAGE Journals*. 2005. Available at: <https://journals.sagepub.com/doi/10.5367/0000000053297130>

8. Kateryna Andriushchenko, Anastasiia Liezina, Svitlana Vasylychak, Mykhailo Manylich, Tetiana Shterna, Uliana Petrynyak (2022). Management of the Development of the Innovative Potential of the Region. TEM Journal. 2022, Volume 11, Issue 1, pages 339-347. URL: https://www.temjournal.com/content/111/TEMJournalFebruary2022_339_347.pdf
9. Moiseienko I., Dronyuk I., Vasylychak S., Kravchenko M., Petrynyak U. (2022). Information Technologies Implementation for Creative Entrepreneurship and Innovations Development in Ukraine. *Lecture Notes on Data Engineering and Communications Technologies*. 2022, Vol 135, pp. 624–633. DOI:10.1007/978-3-031-04809-8_57/ - URL: https://doi.org/10.1007/978-3-031-04809-8_57
10. Svitlana Vasylychak, Uliana Petrynyak, Liliia Loiak, Raisa Zagnybida, Olena Khomiv, Iryna Hnatenko (2022). State regulation of employment in the labor market of territorial communities in the conditions of innovative development of entrepreneurship: Aspects of management. *Journal of Hygienic Engineering and Design*. 2022, Vol. 40, pp. 304-311. URL: <https://keypublishing.org/jhed/jhed-volumes/jhed-volume-40-fpp-27>

References

1. Grynko, T.V. (2023), *Pidpriemnytstvo: suchasni vyklyky, trendy ta transformatsii* [Entrepreneurship: modern challenges, trends and transformations], K.O. Bila Publisher, Dnipro, Ukraine.
2. State Agency for Tourism Development of Ukraine (2023), “In 9 months of 2023, almost 1.5 billion hryvnias came to the state budget from the tourism industry”, available at: <https://www.tourism.gov.ua/blog/za-9-misyaciv-2023-roku-do-derzhavnogo-byudzhetu-vid-turistichnoyi-galuzi-nadiyshlo-mazhe-1-5-mlrd-grn> (Accessed 25 Nov 2024).
3. Petryniak, U. Ya. and Kravchenko, M.V. (2023), “*Ekonomichni ta pravovi aspekty finansovoi systemy Ukrainy v umovakh voiennoho stanu*”: tezy dopovidej IV kruhloho stolu [“Economic and legal aspects of the financial system of Ukraine under martial law”, Theses of the reports of the IV round table], Lutsk Institute of Human Development of the University "Ukraine", Lutsk, Ukraine, April 11, pp.31-33.
4. Petryniak, U. Ya. (2024), “Formation of a system for managing the competitiveness of business structures based on the creativity of key competencies”, Doctor Thesis, Economy, DNIPRO, Ukraine.

5. State Agency for Tourism Development of Ukraine (2023), “In 2022, the amount of tourist tax in Ukraine decreased by 24%”, available at: <https://www.tourism.gov.ua/blog/u-2022-roci-suma-turistichnogo-zboru-v-ukrayini-skorotilasya-na-24> (Accessed 25 Nov 2024).

6. State Agency for Tourism Development of Ukraine (2022), “Because of the war, revenues to the state budget from the tour industry decreased by almost 26%”, available at: <https://www.tourism.gov.ua/blog/cherez-viynu-nadhodzhennya-doderzhbyudzhetu-vid-turgaluzi-skorotilasya-mayzhe-na-26> (Accessed 25 Nov 2024).

6. Gooroochurn, N. (2005), “Competitiveness Indicators in the Travel and Tourism Industry”, *SAGE Journals*, available at: <https://journals.sagepub.com/doi/10.5367/0000000053297130> (Accessed 25 Nov 2024).

7. Andriushchenko, K. Liezina, A. Vasylchak, S. Manylich, M. Shterna, T. and Petrynyak, U. (2022), “Management of the Development of the Innovative Potential of the Region”, *TEM Journal*, Vol. 11, Issue 1, pp 339-347, available at: https://www.temjournal.com/content/111/TEMJournalFebruary2022_339_347.pdf (Accessed 25 Nov 2024).

8. Moiseienko, I., Dronyuk, I., Vasylchak, S., Kravchenko, M. and Petrynyak, U. (2022), “Information Technologies Implementation for Creative Entrepreneurship and Innovations Development in Ukraine”, *Lecture Notes on Data Engineering and Communications Technologies*. Vol 135, pp. 624–633. DOI:10.1007/978-3-031-04809-8_57/

9. Vasylchak, S. Petrynyak, U. Loiak, L. Zagnybida, R. Khomiv, O. and Hnatenko, I. (2022), “State regulation of employment in the labor market of territorial communities in the conditions of innovative development of entrepreneurship: Aspects of management”, *Journal of Hygienic Engineering and Design*, Vol. 40, pp. 304-311, available at: <https://keypublishing.org/jhed/jhed-volumes/jhed-volume-40-fpp-27> (Accessed 25 Nov 2024).

Стаття надійшла до редакції 06.12.2024 р.